

Dr. Legeza Dénes*

EGY PARAGRAFUS MARGÓJÁRA – ADALÉKOK A MUNKAVISZONYBAN LÉTREHOZOTT MŰVEK SZABÁLYOZÁSÁHOZ

A szellemi alkotófolyamat révén létrejövő egyéni, eredeti jelleggel bíró irodalmi, művészeti, tudományos művek létrehozásuk pillanatától kezdve a szerzői jog védelme alatt állnak. E művek értéke egyrésztől megközelíthető a műalkotás értéke felől, amely tulajdonjog tárgya lehet, és ettől kezdve természete azonos bármely más ingó dologéval, másrésztől megközelíthető a műhöz tartozó forgalomképtelen, személyhez fűződő és forgalomképes, vagyoni jogok értékeként. Ez utóbbi vagyoni jogok, mint szellemi tulajdon, a hatályos magyar szerzői jogban csak bizonyos esetekben ruházhatók át, mint amilyen a munkaviszonyban született művek esete. A tanulmányban e speciális körülmények között létrehozott művek szabályozásának kialakulásához, valamint a hatályos rendelkezésekhez fűzünk néhány gondolatot.

BEVEZETÉS – A SZERZŐT MEGILLETŐ JOGOK ÖSSZESSÉGE

A szerző egyik legszemélyesebb joga eldönteni, hogy művét nyilvánosságra kívánja-e hozni;¹ e döntését visszavonni csak meghatározott esetben és következményekkel lehetséges [Sztj.² 11. §, 53. § (1)]. A nyilvánosságra hozattól függ egyes felhasználási módok közös jogkezelésben történő engedélyezése, valamint a szabad felhasználási esetkörök igénybe vétele is, mint ahogy erre utal „a már nyilvánosságra hozott” fordulat az Sztj. több rendelkezésében.

A hazai szabályozás a kodifikált szerzői jog történetének első felében (1884–1969) a *du-alista* felfogást követte, amely a szerző személyhez fűződő jogainak fenntartása mellett a vagyoni jogok korlátlan átruházhatóságát jelentette. Az rSztj.³ szakított ezzel a megközelítéssel, és a *monista*, azaz a személyhez fűződő és vagyoni jogok „egységsszintű” megközelítését tette magáévá.

* A szerző a Szerzői Jogi Szakértő Testület titkára, az SZTE ÁJTK Doktori Iskolájának hallgatója. Az írás a szerző saját szakmai véleményét tükrözi, amely nem feltétlenül egyezik meg az SZTNH álláspontjával.

¹ Benárd Aurél, Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 32.

² A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.).

³ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény (rSztj.).

A hatályos Sztj. – megtartva az rSztj. *monista* megközelítését⁴ – e kérdéskört a mai gazdasági viszonyoknak és elvárásoknak megfelelően kezeli. A törvény meghatározott esetekben megengedi a vagyoni jogok élők közötti átszállását (együttesen létrehozott mű, munkaviszonyban létrehozott mű), bizonyos esetekben átruházását is (szoftver, adatbázis, reklámzás céljára megrendelt mű, megfilmesítési szerződés). Ezekben az esetekben a jogátruházás következtében az új tulajdonos az adott művet nemcsak felhasználni jogosult, hanem a felhasználás engedélyezésének kizárólagos jogát is megszerzi.⁵

Az Sztj. diszpozitív rendelkezései folytán a szerző és jogutódja eltérően is rendelkezhet az átadott, illetve átruházott mű felhasználásáról. Az Sztj. taxatív felsorolja azokat a felhasználási módokat (vagyoni jogok), amelyekről a szerző nem mondhat le, illetve amelyeket nem ruházhat át. Ezek gyakorlatilag a kötelező közös jogkezelésbe tartozó díjak és díjigények. A többi vagyoni jog tekintetében a felek időben és területileg eltérhetnek az Sztj.-ben írt rendelkezésektől. Az előírt és az önkéntes közös jogkezelésből történő kilépés⁶ joga, valamint az átdolgozás joga (Sztj. 29. §) olyan kényes kérdések, amelyeket a feleknek mindenképpen érdemes szerződéses úton rendezni. A kilépés, vagy más szóval tiltakozás, ugyanis vagyoni jogonként, de csak a teljes életmű egészére vonatkozhat.

Az átdolgozás joga egyértelműen vagyoni jog, de annak személyhez fűződő jellege miatt a szerzőnek fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy egy irodalmi mű vagy egy zeneszöveg idegen nyelvre történő lefordítását jóváhagyja, ellenőrizhesse, hiszen annak minősége, „magyarítása” sérelmes lehet a szerző becsületére vagy hírnevére (Sztj. 13. §).

A szellemi tevékenység egyik megjelenési formája, amikor a munkavállalónak munkahelyi feladatai körébe tartozik szerzői művek létrehozása. Egyetemi, akadémiai kutatóintézetek, könyv-, hangfelvétel- és filmkiadók, építészeti tervezőirodák, szoftverfejlesztők, rádiók és televíziók százai alkalmaznak olyan szakembereket, akik munkájuk során nemcsak szellemi tevékenységet végeznek, hanem alkotó módon hoznak létre egyéni, eredeti jellegű, tehát szerzői jogi védelmet élvező alkotást.

A későbbiekben bemutatjuk, hogy a munkaviszony során a személyhez fűződő és vagyoni jogok feletti rendelkezés, azaz a jogosítványok terjedelmének pontos elhatárolása nehézségekbe ütközhet, ezért idővel elengedhetetlenné vált a munkajog és a szerzői jog, ezen belül a munkavállaló és munkáltató viszonyának törvényi szintű szabályozása.

⁴ A *monista* felfogásról bővebben: *Petkó Mihály*: A *monista* felfogás érvényesülése a szerzői jogi törvényben. *Debreceni Jogi Műhely*, II. évf. 1. sz., 2005; <http://www.debrecenijogimuhely.hu>.

⁵ *Faludi Gábor*: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója, II. rész. Polgári jogi kodifikáció, V. évf. 3. sz.

⁶ Erről műtipusonként részletesen lásd: *Legeza Dénes*: „Segítsük az árvákat” – útmutató az árva művek egyes felhasználásaihoz. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 7. (117.) évf. 5. sz., 2012. október, p. 23–58.

1. A szabályozás kialakulása: a szerzői jog és a kiadói jog terjedelme

Az 1884. évi, majd az e törvényt felváltó, 1921. évi szerzői jogi törvényünk⁷ a *dualista* felfogást követve lehetővé tette a vagyoni jogok korlátlan átruházását, azaz a szerző joga szerződés vagy halál esetére tett intézkedés által másokra is – akár korlátlanul, akár korlátolva – átruházható. Amennyiben tehát a felek a közöttük létrejött szerződésben erről rendelkeztek, a szerzőt illető vagyoni jogok része vagy egésze a konszenzusuknak megfelelő terjedelemben átszállt. Az első két szerzői jogi törvény további, a munkaviszonyra alkalmazható rendelkezéseket nem tartalmazott, azonban a szakirodalomban, illetve a bírói gyakorlatban mégis találhatunk e kérdéskörre vonatkozó jogeseteket.

Az alkalmazott hírlapírók például a kiadóval egyrészt munkaviszonyban, másrészt szerzői jogi viszonyban álltak.⁸ Ennek értelmében az előbbire az általános magánjogi előírások, míg az utóbbira a kiadói ügyletet szabályozó Kereskedelmi törvénykönyv⁹ (Kt.) rendelkezései vonatkoztak. Kenedi Géza a hírlapíró kötelességének tekintette az önálló cikkek megírását, fordítások elvégzését, jogának pedig a fizetséget. Szerzői jogi viszonyuk terjedelmét – ellenkező kikötés, illetve átruházás hiányában – a Kt. részletesen meghatározta, így például a szerző csak a műpéldányok elfogyását követően szabadult a kiadói szerződés kizárólagosságára alól.¹⁰ E törvény tárgyi hatálya az irodalmi művek mellett kiterjedt a műszaki vagy művészeti művekre, a többszörözésen felül pedig a közzétételre és forgalomba helyezésre is.¹¹ A Kt. diszpozitív szabályai közel száz éven át, az rSztj. hatálybalépéséig iránymutatásul szolgáltak arra az esetre, ha a szerző nem ruházta át jogait a kiadónak, és a felek nem tértek el a szerzői jogi jogszabályok vagy a Kt. előírásaitól.

A kiadói szerződés terjedelméhez fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az 1884. évi szerzői jogi törvény idejében általában a szerző a kiadói jogot csak korlátozottan ruházta át, amit az is biztosított, hogy a Kt. lehetővé tette a szerződés területi, időbeli, példányszámbeli, illetve fordításra vonatkozó korlátozását.¹² Az írásbeli formakényszer, illetve a kötelező tiszteletdíj (jogdíj) kikötésének a hiánya miatt a törvény több szerződéspótló szabályt is tartalmazott, ezáltal védve a szerző feltételezett gyengébb pozícióját.¹³ Ilyen szabály volt például az, hogy a szerződés kétség esetén csak egyszeri kiadásra jogosította a kiadót, nem biztosította a jogot a fordításra és annak kiadására; a kiadó védelmében támasztott szabály volt az, hogy a kiadói szerződés fennállása alatt a szerző sem rendelkezhetett művével.

⁷ A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk és az 1921. évi LIV. törvénycikk.

⁸ Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog*. Athenaeum, Budapest, 1908, p. 88–89.

⁹ A Kereskedelmi Törvénykönyvről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk.

¹⁰ Kt. 515. §.

¹¹ Kt. 517. §.

¹² Nagy Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Athenaeum, Budapest, 1913, p. 479–483.

¹³ Apáthy István: *A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete*. Franklin, Budapest, 1873, p. 579.

A kiadói szerződés korlátozottságát, illetve a szerzői jog átruházásának korlátait erősíti meg a Kúria több korabeli ítélete is: nem vélelmezhető a kiadói jog átruházása a védelmi idő egészére,¹⁴ a szerzői jogok átruházása esetén a szerzőnél maradnak a személyhez fűződő jogok,¹⁵ valamint a művön való változtatás joga is.¹⁶ Az új felhasználási módok megjelenése okán legtöbbször hivatkozott ítélet szerint „a szerzői jog átruházása, illetve kiadói ügylet megkötése esetén rendszerint azt kell feltenni, hogy a szerződő felek akarata csak azoknak a jogosultságoknak átruházására irányult, amelyek akkor a szerződő felek előtt ismeretesek voltak, illetve amely jogosultságok kiaknázásának lehetőségei akkor a szerződő felek szeme előtt lebeghettek. Ellenben nem tekinthetők átruházottnak az oly jogosultságok, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, amelyek lehetőségeivel nem is számolhattak, — hacsak a szerződés tartalmából s a fennforgó körülményékből a feleknek ezzel ellenkező akaratára nem lehet következtetést vonni.”¹⁷

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásának sarkalatos pontja éppen az átruházott személyhez fűződő és vagyoni jogok terjedelme lesz.

Alföldy Dezső szerint, aki a harmincas évek jelentős szerzői jogi kommentárjában a korabeli külföldi és hazai szakirodalom mellett a bírósági gyakorlatot is feldolgozta, a sok tekintetben hiányos törvényi szabályozást a Kúria szükségesnek tartotta törvénytárgyat útján kiegészíteni.¹⁸ A joggyakorlat szerint a (film)szerzők (értékesítésre vonatkozó) jogai egyedül a mozgófényképészeti alkotások körében szállnak át minden esetben a mű előállítására kötelezettséget vállaló szerződéssel a filmvállalatra, a filmalkotásnál közreműködő írók és zeneszerzők jogai csak külön szerződéssel szállhatnak át. A kúriai szerint „egyéb műveknél az eset körülményei szerint döntendő el az a kérdés, hogy mennyiben száll át a műre vonatkozó szerzői jog korlátozás nélkül a munkaadóra már a mű szolgáltatása iránt kötött szerződés folyamánaképp.”¹⁹ A jogátruházás terjedelmét minden más esetben, így például az irodalmi gyűjteményes művek szerzője és szerkesztője között, nem a szolgálati viszony, hanem az eset körülményei és a szerződő felek feltehető akarata határozza meg. Műalkotás megrendelésekor a tulajdonjogot átruházottnak tekintették, míg a szerzői jogok nem szálltak át a megrendelőre.²⁰ Hírlapoknál a szolgálati viszonyban álló munkatársak és a külsős tudósítók egyaránt szabadon kiadhatták gyűjteményes műként saját cikkeiket, tárcáikat,

¹⁴ C. 1122/1906. Nagy: (i. m.) 12, p. 482.

¹⁵ P. I. 348/1932. Szladits Károly: A magyar bírói gyakorlat, I. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1935, p. 522.

¹⁶ P. I. 3896/1929. Szladits: i. m. (15), p. 528.

¹⁷ P. I. 1112/1932. Szladits: i. m. (15), p. 522–523.

¹⁸ Alföldy Dezső: A magyar szerzői jog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1936, p. 172.

¹⁹ P. I. 1684/1934. Térfy Béla (szerk.): Grill-féle új döntvénytár, XXVIII. 1934–35. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1936, p. 251.

²⁰ Alföldy: i. m. (18), p. 33.

azok átadásával a munkáltató, illetve megrendelő nem szereztek korlátlan felhasználási jogot.²¹

Balás P. Elemér 1936-ban készült szerzői jogi törvényjavaslata ugyancsak követte a dualista szemléletet, így az általa írt tervezet a munkaviszonyban létrehozott alkotások tekintetében nem tartalmazott rendelkezéseket.²² Műve ugyan nem került az Országgyűlés elé, de mégis, egészen az 1950-es évek elejéig minisztériumi szinten foglalkoztak a javaslat aktualizált változatának elkészítésével.²³ 1947-ben bekövetkezett halála, majd a szovjet szerzői jogi felfogás térhódításának következtében a javaslatát végleg elvetették.

Egy későbbi kommentáríró, Palágyi Róbert, az államosítás előtti MARS²⁴ közös jogkezelő szövetkezet jogtanácsosa szerint „*nálunk is a felek megállapodása irányadó abban a kérdésben, hogy a munkáltató a munkaviszonyban alkotott művet milyen területen, milyen módon és időtartamon át használhatja. Elvileg a munkáltató tevékenységi körén kívül eső területen és módon történő értékesítés joga a szerzőnél marad.*”²⁵ Álláspontjával megerősíti azt a nézetet, miszerint a felek a szerződéskötéskor nagyfokú szabadsággal rendelkeztek, és a munkáltató felhasználási engedélyt csak saját belső céljaira nyerhetett.

Mindezek alapján látható, hogy a Rákosi-korszakig sem a szakirodalom, sem a törvényalkotás nem foglalkozott azzal, hogy a felek autonómiáján kívül szükséges-e jogszabályi szinten rendezni a munkavállaló és a munkáltató között létrejövő szerzői jogi viszonyt.

2. Batta János vitaindító tanulmánya

A munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásának konkrét igénye az ötvenes években fogalmazódott meg. Egyrésztől több évtizede húzódott már a szerzői jogi törvény reformja, így számítani lehetett arra, hogy az 1947–1953 átmeneti éveket követő törvénykezési hullám a szerzői jogi törvényt is elérje, másrészt a jogalkotó is felismerhette, hogy abban a társadalomban, ahol a dolgozó nép munkáját és erejét helyezik piedesztálra, szükséges szabályozni a munkaviszonyban létrehozott szellemi alkotások helyzetét.

Az első jelentős lépésnek az számított, hogy 1951-től kezdődően a Kt. szabályait miniszteri rendelet egészítette ki,²⁶ amely a kiadói szerződés esszenciális elemévé tette a jogdíjban való megállapodást, és egészen 1996-ig²⁷ négy évben határozta meg e szerződések leghosszabb időtartamát.

²¹ Alföldy: i. m. (18), p. 23.

²² Balás P. Elemér: Törvényjavaslat a szerzői jogról. Magyar Jogászegylet, Budapest, 1947.

²³ MOL XIX-I-42.

²⁴ Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete (1907–1952). Az államosítást követően Szerzői Jogvédő Hivatal (1953–1996), majd Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület (1997).

²⁵ Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, p. 105–106.

²⁶ Az írói művek kiadásáról szóló 98/1951. (IV. 21.) MT rendelet, később a kiadói szerződések feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 1/1970. (III. 20.) MM rendelet.

²⁷ A 19/1996. (XII.26.) MKM rendelet nyolc évre emelte fel a kiadói szerződések maximális időtartamát.

Batta János vitaindító tanulmánya 1956 júliusában jelent meg a Magyar Jog hasábjain.²⁸ Cikkében ismerteti az 1921. évi szerzői jogi törvény mellett hatályos miniszteri rendeletek előírásait, valamint a bírói gyakorlatot. Véleménye szerint e rendeletek sokszor egymásnak ellentmondóak, hiányosak, illetve egyes területeket nem szabályoznak, a bírói gyakorlat pedig következetlen.

A hiányos szabályozásra példának hozza fel, hogy a tan- és szakkönyvek szerzőit megillető díjazásról szóló rendelet személyi hatálya alá tartoznak azok a szerzők, akik szolgálati vagy alkalmazotti jogviszonyban állnak, de munkájukat a hivatal, illetve a szolgálati kötelesség körén kívül hozták létre.²⁹ Ezzel szemben nem tartoznak a rendelet hatálya alá ugyanezen, valamint a közszolgálatban álló szerzők művei akkor, ha azokat utasítás alapján hozták létre. Az utóbbi helyzetre vonatkozó díjazásról, a kiadás feltételeiről sem a törvény, sem más jogszabály nem rendelkezik. A rendelkezések ellentmondásosságát tovább növeli a rendelet 14. §-a, amelyik kizárja a közszolgálati jogviszonyban állók hivatali kötelességük alapján elvégzett szerzői, illetve fordítói munkájuk után, e rendelet szerint járó díjazását.

A tervezőművészek szerzői jogdíjáról rendelkező miniszteri utasítás az előbb említett rendeletnél részletesebben szabályozza az alkalmazásban álló díszlet- és jelmeztervező jogait, díjazásának feltételeit, a művész és a színház viszonyát, illetve a művek harmadik személyek (filmezés, művészkutatás, archívum) által történő felhasználásának részletszabályait.³⁰

A bírói gyakorlat köréből ismerteti a korábban bemutatott 1684/1934. számú kúriai ítéletet, a Kúriának a Legfelsőbb Bíróság által hatályban tartott 934. számú elvi döntését a személyhez fűződő jogok elidegeníthetlenségéről,³¹ valamint két újabb ítéletet. A szabályozás fejlődésére is kihatott az 1955. évi 875. BH, amely megállapította, hogy – eltérő megállapodás hiányában – a szerző díjazásra jogosult, ha a művet a munkáltatóján kívüli harmadik személy használja fel.³² A perbeli esetben ugyanis az oktatónak a közintézmény szervezeti és működési szabályzatában rögzített munkaköri kötelessége volt az előadás anyagát jegyzetként az intézménynek átadnia, azonban más intézmény nem volt jogosult azt felhasználni. Amíg a szerző a saját intézményével szemben jogdíjat nem követelhetett, addig a jegyzetet felhasználó más iskolákkal szemben jogosult volt jogdíjigényt érvényesíteni. Az 1955. évi 959. határozatban a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy amikor a munkavállaló feladata a munkáltató termékeinek reklámozás céljára történő lefényképezése volt, harmadik személyek által történő felhasználás után „a munkavállalót az általa munkakörén belül

²⁸ Batta János: Munkaviszonyban álló szerzők szerzői joga. Magyar jog, 1956. 7. sz., p. 210–212.

²⁹ A tankönyv és szakirodalom szerzői és fordítói, valamint ezekkel kapcsolatos egyéb díjainak megállapításáról szóló 500.560/1951. O. T. Á. H. sz. rendelet. Idézi: Batta: i. m. (28), p. 210.

³⁰ A díszlet- és jelmeztervezés díjazásáról szóló 11-2-59/1953. Np. M. sz. utasítás. Idézi: Batta: i. m. (28), p. 210.

³¹ Az LB Elvi Tanácsának 1423/1952. (VI. 20.) sz. határozata.

³² BH 1956.875. Géczy Kálmán et al.: Döntvénytár – Bírósági határozatok 1953. október – 1955. december. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1956, p. 210.

*készített művel kapcsolatosan szerzői jogdíj rendszerint nem illeti.*³³ A fotóművész a képek készítésekor tudomással bírt a fényképek rendeltetéséről. E két döntésben markánsan körvonalazódott a munkavállaló és a munkáltató szerzői jogainak határvonala.

A Batta által meghatározott négy kiindulási alapelv összefoglalóan: a személyhez fűződő jogok elidegeníthetetlenek, a munkaköri kötelességként létrehozott műpéldány (műalkotás) tulajdonjoga a munkáltatóra átszáll, a munkáltató korlátozott, azaz csak az érdekkörén belüli terjedelmű vagyoni jogokat szerez meg, végül a munkavállaló szerző csak a munkáltató beleegyezésével engedélyezheti másoknak műve felhasználását.³⁴

3. Az 1962. évi vitaülés a munkaviszony és a szerzői jog problémaköréről

A Magyar Jogász Szövetség 1962. február 13-án vitaülést rendezett magyar polgári és munkajogi szakemberek részvételével. Benárd Aurél nyitó előadásához többek között Eörsi Gyula, Zakár János, Beck Salamon, Palágyi Róbert, Propper László, valamint Weltner Andor szólt hozzá.³⁵

Benárd Aurél – a Batta által már korábban érintett kúriai, legfelsőbb bírósági esetek ismertetését követően kifejtett – álláspontja szerint a szocialista jogban törvényi szinten szükséges szabályozni a szerző és a munkáltató viszonyát, mivel egyre többen dolgoznak munkaviszonyban.³⁶ A törvényalkotástól várnak választ arra, hogy a munkáltató megszerezze-e a szerzői jogok teljességét, amennyiben nem, miként oszthatók meg az egyes részjogosultságok, illetőleg a munkabéren túl jogosult-e a munkavállaló további díjazásra. Világhy Miklós szellemi tulajdon-jogi elméletét³⁷ segítségül hívva, az első és a harmadik kérdésre a válasz Benárd szerint az, hogy a személyi jogokat a munkavállalók számára mint erkölcsi ösztönzést kell biztosítani, „*a szigorú értelemben vett munkaköri kötelezettség teljesítésekképpen alkotott mű fejében díjazást nem szabad megállapítani, mert az kétszeres bérezést jelentene.*”³⁸ Egyértelműnek tekinti azt, hogy a munkáltató rendelkezési joga csak saját, rendes működésén belül érvényesül, harmadik személyeknek felhasználási engedélyt csak a szerző adhat, illetve egyedül ő dönthet a vagyoni jogok átruházásáról.

Mindamellet, hogy elviekben a szerző személyhez fűződő jogai nem sérülnek, a mindennapi élet tapasztalatai alapján Benárd szerint a nyilvánosságra hozatal joga és az integritásvédelem egyaránt sérül. Véleménye szerint a mű készülségi fokát egy vállalatnál nem az alkalmazott szerző, hanem a szolgálati felettes dönti el, ugyanígy a szükséges változtatásokat

³³ BH 1956.959. *Géczy*: i. m. (32), p. 210.

³⁴ *Batta*: i. m. (28), p. 212.

³⁵ *Dr. Hágelmayer Istvánné*: Vitaülés a munkaviszony és a szerzői jog problémaköréből. Magyar Jog. 1962. 3. sz., p. 136–138.

³⁶ *Benárd Aurél*: Munkaviszony és szerzői jog. Magyar Jog. 1962. 3. sz., p. 111.

³⁷ *Világhy Miklós*: A szellemi alkotások jogi védelmének elvi alapjai a szocialista jogrendszerben. ÁJTI Értesítő, III. évf., 2–3. sz., 1960, p. 158–160.

³⁸ *Benárd*: i. m. (36), p. 112.

vagy a szerzővel, vagy – ha erre ő nem hajlandó – mással végeztetik el. Mindezek ellenére véleménye szerint a névjog feltétlenül biztosítja a szerző számára a kapcsolatot a művével, vagy ellenkezőleg, eltorzított műve esetén az anonimitást.³⁹

Az előbbieket során Benárd tisztázta, hogy a munkáltató csak a vállalat működési körébe eső felhasználási jogokat szerzi meg, a többi vagyoni jog a szerzőnél marad. Példának említi az alkalmazott újságírót, akinek sikeres cikkeit később gyűjteményes műként kiadják. Erre azonban már nem a kiadó jogosult engedélyt adni, hanem a szerző. Ellenkező esetben a vállalat „*ügykörön kívüli nyereségre tenne szert.*”⁴⁰ Benárd szerint helyes lenne, ha jogszabályi szinten rendelkeznének a szerző munkaviszonyban létrehozott műveinek a munkáltató érdekkörén kívüli felhasználhatóságának feltételeiről, akárcsak az alkalmazotti találmány esetében.⁴¹

Előadását a munkabéren túl (esetlegesen) járó díjazás kérdéskörével zárta, amely mind a mai napig aktuális kérdés. „*De voltaképpen miért fizetünk a további felhasználásért? Hiszen a szerző nem csinál semmit!*” Ezzel kapcsolatban kifejti, hogy tulajdonképpen a munkabér azért a munkáért jár, amit elvégzett, amire a művet felhasználták. Azonban, ha a művet továbbra, illetve más formában is felhasználják, akkor az eredeti díjazás nem volt egyenlőben az elvégzett munkával. „*A szerző ... társadalmi szükségletet kielégítő munkát végez, s ezért őt a társadalom díjazásban részesíti, aminek segítségével részelteti a társadalmi össztermék elosztásában.*”⁴²

A vita során Eörsi Gyula előadta, hogy véleménye szerint a munkavállaló személyhez fűződő joga korlátozható, ha nem kész anyagot, hanem csak alapanyagot szolgáltat. Zakar János hozzáfűzte, hogy a feleknek minden esetben tisztázniuk kellene, hogy kiterjed-e a munkakör, illetve a munkaköri leírás szerzői mű létrehozására. A munkáltató jogainak terjedelme Beck Salamon szerint – eltérő megállapodás hiányában – csak egyszeri közlésre szól; Palágyi Róbert szerint e terjedelmet időben is célszerű lenne 2-4 évben korlátozni, amelynek elteltével a szerzői jogok újra a szerzőt illetnék. Többen egyetértettek a bevezető előadás azon gondolatával, hogy a szerzőt díjazás illeti akkor, ha „*az alkotás kinő a munkaviszony kereteiből.*”⁴³

A feleket illető részjogosultságokat illetően Beck és Zakar egyetértettek a névfeltüntetés jogának sérthetlenségével, az integritásvédelem korlátozására azonban a munkáltató korlátlan, illetve „*az értékesítés célja által indokolt*” mértékű változtatás joga is felmerült. Palágyi és Zsembery István a közzététel jogának pozitív és negatív korlátozását hangsúlyozta, így ha a munkáltató meghatározott időn belül nem használja fel a művet, a szerző legyen

³⁹ Benárd: i. m. (36), p. 112–113.

⁴⁰ Benárd: i. m. (36), p. 114.

⁴¹ Benárd: i. m. (36), p. 114.

⁴² Benárd: i. m. (36), p. 115.

⁴³ Hágelmayer: i. m. (35), p. 137.

jogosult azt felhasználni, illetőleg fontos esetekben a szerző mégse hozhassa nyilvánosságra művét.

A komplex szabályozás szükségességét elismerve Eörsi a kötelességszegéssel, Tóth Imre az anyagi és a fegyelmi felelősséggel összefüggésben hangsúlyozta, hogy e jogviszonyban elsősorban a munkajogi előírások dominálnak.

A vitaülés egyetértett Benárd zárógondolatával, „*hogy olyan szabályozási módot alakítsunk ki, amely a társadalom tagjait alkotásra ösztönzi, s ezzel a tudományok, a művészet és az irodalom fejlődését a legalkalmasabb, leghatékonyabb módszerekkel segíti elő.*”⁴⁴

4. Az 1969. évi Szjt. kodifikációja

A harmadik szerzői jogi törvény előkészítésekor az előzőekben vizsgált valamennyi felvetésre jogszabályi szintű rendelkezés született. Az rSzjt. két meghatározó kommentárja⁴⁵ részletesen elemzi a törvényt, valamint végrehajtási rendeletének előírásait,⁴⁶ ezért tanulmányunkban a vita során felmerült egyes kérdések kodifikált megoldásait elemezzük.

a) A személyhez fűződő jogok részleges korlátozása

A törvényjavaslat részletes indokolása meglehetősen nagyvonalúan érzékeltetette, hogy a szerző személyhez fűződő jogai a munkaviszony során nem sérülnek. „*A munkaviszonyban alkotott művek felhasználására vonatkozó rendelkezések a szerző személyhez fűződő jogait nem érintik, így a szerzőt megilleti e minőségének elismerése, a névfeltüntetés – vagy adott esetben az anonimitás – joga, végül a jogosulatlan felhasználás vagy torzítás elleni védelem.*”⁴⁷ A parlamenti vita során jelentéktelen módosításokkal elfogadott törvény ugyan a szerző kezébe helyezi a mű elkészültének megállapítását, aki a mű átadásával járul hozzá a mű nyilvánosságra hozatalához, az átadástól azonban a művel gyakorlatilag a munkáltató rendelkezik: maga dönt a nyilvánosságra hozatalról és az átdolgozásról. A visszavonás vagy tiltakozás joga helyett a szerző számára egyedül az anonimitás joga biztosított. Ez a szabály jelentősen korlátozza a szerző személyhez fűződő jogait.

⁴⁴ Benárd: i. m. (36), p. 115. A vitaülést követően Batta János „Néhány gondolat a munkaviszony és szerzői jog kérdéséhez” címmel jelentetett meg egy rövid reflexiót a Magyar Jogban (1962. 4. sz., p. 163–165). Ebben a mű szerzőségéhez, a jogok gyakorlásához és a munkabéren felüli bérezéshez fűzött néhány gondolatot, a vitában elhangzott eredményekkel azonos végkövetkeztetéssel.

⁴⁵ Benárd, Timár: i. m. (1), p. 126–134. Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, p. 75–86.

⁴⁶ rSzjt. 14. §, Vhr. 11–12. §.

⁴⁷ Indokolás a szerzői jogról szóló törvényjavaslatához. In: Az 1967. évi március 19-ére összehívott Országgyűlés irományai (1967. III. 19–1971. II. 10.). Hiteles kiadás, Budapest, 1979, p. 351.

b) A munkakör kérdése

Az rSzt. a munkaviszonyra vonatkozó speciális rendelkezéseket szigorú feltételek közt engedni meg alkalmazni. E rendelkezések kizárólag akkor vonatkoznak a munkaviszonyban létrehozott művekre, ha a mű elkészítése a szerző írásba foglalt munkaköri kötelezettsége volt – amely történhet belső szabályzat, esetleg írásba foglalt külön utasítás révén –, és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján – azaz a munkáltató tevékenységi körében – jogosult a mű felhasználására. Ennek a rendelkezésnek köszönhetően pontosan körülhatárolhatóak azok az esetek, amikor egy művet munkaviszonyban létrehozottnak kell tekinteni. Ennek bizonyítása minden esetben a munkáltató kötelessége, hiszen a szerző mint munkavállaló pozíciójánál fogva kétszeresen is hátrányos helyzetben van.

c) A munkabéren felüli díjazás

A vita során hivatkozott bírói gyakorlatban is előkerült az a szemlélet, hogy a munkavállaló által készített művek felhasználásakor lényegében kétszeres bérfizetés történhet, és ez nem lehet követendő cél. Az rSzt. állást foglalt abban, hogy a munkavállaló által létrehozott mű igenis lehet hasznos a munkáltatónak és a társadalomnak is, így éppen az lenne „kizsákmányolás,” ha nem lenne jogosult további díjazásra. A törvény így a munkáltató tevékenységi körén túli felhasználások esetén a szerzőnek kiegészítő díjazást enged. Amennyiben a munkáltató feladatköre nem terjed ki felhasználási szerződések kötésére, a szerző a befolyó jogdíj 60-80%-ára, szoftver esetén 10-30%-ra, amennyiben az feladatkörébe tartozik legfeljebb 60, illetve 10%-ára jogosult. A szerző közvetlen (jogszerű) engedélyezése esetén a jogdíj egészére jogosult.

A munkakör és a munkabéren felüli díjazás közös elemeként értelmezhető a hivatkozott reklámfotós esete, illetve egy későbbi eset, amikor a Legfelsőbb Bíróság nem állapított meg a Nyelvtudományi Intézet egyik szótárszerkesztő munkatársának⁴⁸ vagy egy építővállalat tervezőkollektívájáé egyik tagjának⁴⁹ jogszerű jogdíjigényt a munkabéren felül, hiszen a kötetet az intézet adta ki, az építővállalat pedig a tervezés mellett kivitelezéssel is foglalkozott. Az első esetben a munkavállaló számára ismert volt a munka rendeltetése, a másik két esetben pedig a munkáltató tevékenységi körében használta fel a műveket, nem lépett túl azon.

⁴⁸ BH 1968/10. sz. 5833. *Bardócz Béla* (szerk.): Polgári Jogi Döntvénytár IV. Bírósági Határozatok 1968–1970. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1972. 24–25.

⁴⁹ BH 1974/11. sz. 432. *Benedék Károly* (szerk.): Polgári Jogi Döntvénytár VI. Bírósági Határozatok 1973–1975. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977, VI, p. 31–33.

d) A polgári jog és a munkajog viszonya

Az rSzt. 3. §-a a Munka Törvénykönyvére történő utaló szabállyal rendezi a munkajogi természetű kérdéseket, világossá téve, hogy különös szerzői jogi szabály hiányában ez az irányadó. A jogalkotó ezzel párhuzamosan nem helyezett el utaló szabályt a Munka Törvénykönyvében, erősítve a szerzői jog polgári jogi jellegét, megőrizve azt, hogy a művészeket foglalkoztatóknak, illetve a foglalkoztatásban álló művészeknek legyen mozgásterük a felhasználás terjedelmében, a díjazásban és az egyéb feltételekben való megállapodás során.

e) Részjogosultságok megosztása – a munkáltató felhasználási jogának terjedelme

A jogalkotó a megfelelő egyensúly megtalálásával a szerző vagyoni jogait megosztotta a munkáltató és a munkavállaló között. A felhasználási jogokat a munkáltató a mű átadásával csak korlátozottan szerzi meg, mivel a művet a munkaviszony tartalma által meghatározott körben és csak működési körén belül használhatja. Ezt a működési kört azonban lehet úgy is értelmezni, hogy a művet a munkáltató működési körén belül alkotott más műben is jogosult felhasználni.⁵⁰

A mű minden további, azaz a munkáltató működési körén kívül eső felhasználásának engedélyezésére a munkavállaló jogosult, igaz, ezt a törvény a munkáltató hozzájárulásához köti, amelyet a munkáltató csak alapos okkal tagadhat meg.

E sajtóságos jogviszony terjedelmét további rendeletekben korlátozták, műtípusonként meghatározva azt az időt, amelynek elteltével a szerzői jog teljes egészében visszaszáll a szerzőre. Mindemellett a munkáltatónak megállapított idő alatt fel kellett használnia a művet, ugyanis amennyiben e jogával nem élt, a szerzői jogok visszaszálltak a munkavállalóra. A rendeletek a felhasználási szerződések időtartamát kógens vagy diszpozitív és elállási jogot biztosító határidőkben határozták meg.

Kógens szabályok vonatkoztak az irodalmi művek (magyar nyelvű kiadás: négy év, idegen nyelven készült mű: hat év, magyar nyelven már megjelent mű idegen nyelvű kiadása: nyolc év),⁵¹ az iparművészeti alkotások (tíz év),⁵² a sokszorosított képgrafikai művek (egy év)⁵³ felhasználási szerződéseire. Diszpozitív szabályokat írtak elő a színpadi mű nyilvános

⁵⁰ Ezt a jogát a munkáltató csak társadalmi rendeltetésének megfelelő módon gyakorolhatja. BH 1989.353.

⁵¹ 1/1970. (III. 20.) MM rendelet 3. §.

⁵² Az iparművészeti és az ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról szóló 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet 2. § (2).

⁵³ A képgrafikai alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 10/1970. (VI. 25.) MM rendelet 3. § (2).

előadására (négy év),⁵⁴ az alkalmazott grafikai művekre,⁵⁵ a kisplasztikai művekre,⁵⁶ valamint a művészi fényképekre⁵⁷ vonatkozó szerződések (határozatlan, de a szerző elállhat) időtartamára. A zeneművek kiadására vonatkozó szerződés⁵⁸ csak korlátozott elállási jogot engedett meg a szerzőnek, az ipari tervezőművészeti alkotás szerzői pedig egyáltalán nem állhattak el a határozatlan idejű szerződéstől.⁵⁹ Amennyiben valamely vizuális művet könyvkiadáshoz használtak fel (illusztráció, melléklet), akkor a könyvekre irányadó kógens szabályokat kellett figyelembe venni.

Gyertyánfy szerint a rendeletekben meghatározott díjak a '90-es évekre annyira elértéktelenedtek, hogy minimumdíjként sem alkalmazták a gyakorlatban.⁶⁰ Azonban elsősorban a kógens szabályok révén egyrészt megtudhatjuk, hogy a korábban állami vállalatban, intézetben, közintézményekben foglalkoztatott szerzők vagyoni jogai – legalábbis a jogszabályok alapján – már nem lehetnek a korábbi munkáltatónál, azaz az 1999. szeptember 1-je előtt átadott művekre felhasználást kizárólag a szerzőtől lehet kérni, másrészt a munkáltatók biztos, hogy nem szereztek meg olyan felhasználási jogot, amelyet az éppen hatályos szerzői jogi törvények nem szabályoztak.

A hazai szabályozás nem tér ki a munkaviszonyban létrehozott művek és a védelmi idő kapcsolatára. Ennek fő üzenete az, hogy a szerzői jogok átruházásának terjedelmétől függetlenül a *post mortem auctoris* elv, azaz a szerző halálát követő évtől számított 50, később 70 év védelmi idő érvényesül, szemben pl. az Egyesült Államok *work made for hire* doktrínájával, amely szerint – nagyon leegyszerűsítve – a munkaviszonyban létrehozott művek védelmi ideje azok megalkotásától vagy nyilvánosságra hozatalától számít.⁶¹

⁵⁴ A színpadi művek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 2/1970. (III.20.) MM számú rendelet 8. § (2).

⁵⁵ Az alkalmazott grafikai művek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 6/1970. (VI. 24.) MM rendelet 4. § és 7. § (3).

⁵⁶ A kisplasztika, érem és plakett felhasználására vonatkozó szerződések feltételeiről és a szerzők díjáról szóló 7/1970. (VI. 24.) MM rendelet 2. § (3) és 4. § (3).

⁵⁷ A művészi fényképek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 8/1970. (VI. 24.) MM rendelet 3. § (1) 5. § (3).

⁵⁸ A zeneművek kiadására vonatkozó szerződések feltételeiről, a zenekiadással kapcsolatos egyéb szerződésekről, valamint a szerzői és más tevékenység díjáról szóló 6/1972. (VIII. 19.) MM rendelet.

⁵⁹ A 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet 2. § (2).

⁶⁰ Dr. Gyertyánfy Péter: A szerzői és azzal szomszédos jogok közös kezelése, II. Magyar Jog, 1997, 5. sz., május, p. 258.

⁶¹ Az 1998. évi Copyright Term Extension Actre éppen azért volt szükség, mert a híres Mickey egér figurát 1928-ban alkotta meg Walt Disney és Ub Iwerks. Mivel a figura munkaviszonyban (megrendelésre) létrehozott műnek minősül, ezért nem a később elhunyt szerzőtárs halálától számított 50 majd 70 éves védelmi idő számított (2021, majd 2041), hanem a figura nyilvánosságra hozatala (2003, majd 2023). A téma nemzetközi fejlődését egy későbbi tanulmány hivatott feldolgozni.

5. Az 1999. évi Sztj. rendelkezései

A hatályos Sztj. az eddig elemzett speciális rendelkezéseket a munkaviszony mellett⁶² kiterjesztette más hasonló jogviszonyban létrehozott művekre is, valamint a munkáltató jogositványait tovább erősítette.⁶³ Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.⁶⁴ „A munkaviszonyból folyó kötelességből alkotott művek esetén – a régi Sztj. szabályozásától eltérően – nem egyszerűen felhasználási jogot nyer a munkáltató, hanem az összes vagyoni jogok tulajdonosává válik.”⁶⁵

A munkáltatónak a munkaszerződés írásba foglalásakor kötelessége megállapodnia a munkavállaló munkaköréről.⁶⁶ Az írásbeliség nemcsak a vagyoni és a személyhez fűződő jogok pontos tisztázása miatt fontos, hanem a munkaviszony alatt⁶⁷ a két fél között fennálló erőkülönbség miatt is. Amíg a megbízási vagy a vállalkozási szerződés esetében a két fél mellérendelt viszonyban áll egymással, itt a felekre az alá-, illetve fölérendeltség jellemző. Az írásbeli megállapodás arra is ad lehetőséget, hogy – a főszabálytól eltérően – a felek úgy állapodjanak meg, hogy bizonyos vagyoni jogok a munkavállaló szerzőnél maradjanak.

Eltérő megállapodás nélkül a mű átadásával a munkavállaló vagyoni jogai automatikusan átszállnak a munkáltatóra, és csak az utóbbi jogosult a műveket felhasználni. A felhasználást azonban megszorítóan kell értelmezni. Ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad, vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat átruházza, a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg.⁶⁸ Tekintettel az alkotói tevékenység sajátosságára, e viszony esetében a munkaidőn kívül készített művek is munkaviszonyban létrehozott alkotásoknak számíthatnak, hiszen az

⁶² Az Sztj. 30. § (7) alapján ideértendő a közszolgálati (kormánytisztviselői) vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, vagy a munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag.

⁶³ A kérdéskör részletes elemzéséről bővebben Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex, Budapest, 2006, az Sztj. 30. §-ához fűzött magyarázat. A szoftverek vonatkozásában e témát részletesen feldolgozza: Petkó Mihály: Munkaviszonyban történő számítógépes programalkotások szabályozása a régi és az új szerzői jogi törvényekben. Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis 1. 2001, p. 153–175. A munkaköri kötelességről részletesen lásd Kiss Tibor: A munkaviszonyban alkotott szerzői művek a magyar jogrendszerben. In: Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai VII./1, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, p. 311–335.

⁶⁴ Sztj. 30. § (1) bek.

⁶⁵ SZJSZT 14/08.

⁶⁶ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mtv.) 44. §, 23. § (1) és 45. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy a munkaszerződést írásba kell foglalni, amiről a munkáltatónak kell gondoskodnia; a munkabér mellett a munkaköréről is meg kell állapodniuk.

⁶⁷ Sztj. 30. § (6) A szerző munkaviszonyból folyó kötelessége teljesítéseként megalkotott művel kapcsolatos jognyilatkozatokat írásba kell foglalni.

⁶⁸ Sztj. 30. § (3) bek. E díjazástól azonban el lehet térni, ha kollektív szerződés, belső szabályzat vagy a cég profiljából kitűnik, hogy eleve az elkészült műveket harmadik személyeknek adják át további felhasználás céljából. Ebben az esetben a munkabér magába foglalja már a megfelelő díjazást is [SZJSZT-09/2001, SZJSZT-14/2002]. Erre példa az oktatókra is vonatkozó MOME-szabályzat, lásd a hallgatói jogviszonynál.

„ihlet” nem mindig a munkahelyen szállja meg az alkotót. A felek közötti vita esetén a mű átadását a munkáltató nem szerzői jogi, hanem munkajogi alapon követelheti.⁶⁹ A bírósági gyakorlat szerint e művet a munkáltató a szerző engedélye nélkül jogosult megváltoztatni, így a művet a kolléga módosíthatja vagy felhasználhatja.⁷⁰ Amennyiben a szerző a módosításokkal nem ért egyet, vagy nem járul hozzá műve átalakításához, akkor csak neve feltüntetésének mellőzését kérheti, egyébként a szerző névfeltüntetési joga mindvégig megmarad.

Lényeges elem e jogviszonynál, hogy a szerző a munkáltató jogszerzése esetén is jogosult marad arra a díjazásra, amely a törvény (közös jogkezelés körébe tartozó vagyoni jogok) alapján a felhasználás jogának átruházását követően is megilleti.⁷¹

A cégeknél az elmúlt években megfigyelhető gyors átalakulás, még inkább megszűnés miatt szükséges megemlíteni, hogy a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén a vagyoni jogok átszállnak a munkáltató jogutódjára, aki a felhasználási szerződésben rögzített felhasználási módok tekintetében jogosult a művet felhasználni, vagy e jogot továbbadni. Ha azonban a szerzői vagyoni jogokat megszerző fél (munkáltató), aki többnyire jogi személy, jogutód nélkül szűnik meg, amennyiben a felek között semmilyen ellenkező tartalmú megállapodás nem jött létre, az SZJSZT egy korábbi véleménye szerint a szerzői jogi védelmi idő⁷² hátralevő részére a mű felhasználási joga úgynevezett uratlan vagyoni jogköteggé válik.⁷³ A szerző az alkotás vagyoni jogát egyszer már elidegenítette, és a jogosult jogutód nélküli megszűnése miatt az nem szállhat rá vissza. A szakvélemény alapján ezt a helyzetet a jog nem szabályozza, így a joghézag miatt a Ptk.⁷⁴ rendelkezései az irányadók. Ezt a gondolatot követve a Ptk. 127. §-a szerint ha a dolognak nincs tulajdonosa, azon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet (uratlan dolog).⁷⁵

Mivel ezeken a szellemi alkotásokon senkinek sincs tulajdonjoga, feltételezhettük volna, hogy azokon a felhasználási jogokat bárki gyakorolhatta (vagy akár birtokba is vehette), azaz felhasználhatta, így az uratlan szellemi alkotást felhasználó harmadik személyeknek felhasználási engedélyt adhatott és jogdíjat kérhetett.

Véleményünk szerint ez az uratlan állapot nem állhat elő, mert a gazdasági társaságokról szóló törvény a társaság jogutód nélküli megszűnése esetén nemcsak a hitelezői követelések kielégítéséről, hanem a tartozások kiegyenlítése után fennmaradó vagyronról is rendelke-

⁶⁹ SZJSZT-09/01.

⁷⁰ BH 1997.19.

⁷¹ Az Sztj. 30. § (4) bek. alapján ilyen díjazás például: az üreshordozó-díj, a reprográfiai díj, a kábeljogdíj, a kiállítási jog.

⁷² Sztj. 31. § (1) A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.

⁷³ SZJSZT-02/05.

⁷⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

⁷⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (új Ptk.) 5:52. § rendelkezése gazdátlan javaknak nevezi a korábban uratlan dolgokat. Ennek lehetőségét a kiadói ügylet vonatkozásában már Nagy Ferenc is felvetette: írói mű tulajdonosa alatt többek között értve azt, aki a munka tulajdonát jogutódlás nélkül szerezte meg, aki a munkát találta – Nagy: i. m. (12), p. 477.

zik.⁷⁶ Ennek értelmében – eltérő rendelkezése hiányában – a fennmaradó vagyont vagyoni hozzájárulásuk, törzsbetéteik, illetve részvényeik arányában kell felosztani a tagok, illetve a részvényesek között. Így a munkáltatónál lévő szerzői jogi vagyonelemek sorsára a Ptk. mellett a Gt. szabályai is irányadóak, amelyek 2014. március 15-től ugyancsak a Ptk. rendelkezéseivé váltak.

Az SZJSZT másik véleményében egy állami tulajdonú társaság jogutód nélküli megszűnése esetén egy később létrehozott másik állami tulajdonú társaságot – a jogutód nélkül megszüntetett elsőrendű jogutód feladatainak folytatását jelentő feladatköre, a beruházási törvény építetói feladatokat és főként a vagyonkezelői jogot meghatározó rendelkezései alapján – tartalmilag olyan jogutódnak tekintett, amelyre a későbbi társaság által jogszerűen megszerzett vagyoni, felhasználási jogok jogszabály alapján átszálltak.⁷⁷

Ez a megközelítés már követi az új Ptk. szabályozását, amely a tagság nélküli jogi személy jogutód nélküli megszűnése esetén a fennmaradt vagyont az alapítói jogok gyakorlójához rendeli. Ez alapján egy állami tulajdonú gazdasági társaság által szerzett szerzői jog a társaság jogutód nélküli megszűnése esetén az államra (illetve az állami vagyonkezelőre) száll, amelyet egy új gazdasági társaság létrehozásakor mint alapító jogosult átruházni.

6. A hallgatói jogviszony

Az rSzt. hatálya alatt a témánkat érintő egyik legnagyobb jogtudományi kérdés az volt, hogy vajon vonatkozik-e a törvény a szövetkezeti tagokra, vagy sem.⁷⁸ Véleményünk szerint jelenleg az egyik legnagyobb kérdés az, hogy az Szt. 30. §-ában foglalt megközelítés menyiében irányadó a hallgatói jogviszonyban állók esetében.

Magyarországon – nem kisebbítve a szakoktatás, a felnőttképzés fontosságát és a gyakorlat nélkülözhetetlenségét – a professzionális művészeti ismeretek elsajátítása elsősorban a felsőoktatási intézményekben történik. Az oktatók irányítása mellett,⁷⁹ sok esetben az intézmény infrastruktúrájával, a hallgatók a 3-5 éves képzés keretében több ezer szerzői jogi védelem alatt álló alkotást hoznak létre, amelyek közül tucatnyi mű kereskedelmi értékkel rendelkezhet (portfóliók, reklámanyagok, honlapok, szoftverek, zeneművek). Az egyetemi évek alatt gyakran születhet olyan alkotás, amely nemcsak az ifjú művész életművének lesz meghatározó darabja, hanem általa az alkotó hazai és nemzetközi elismertsége is szert te-

⁷⁶ A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény 106. § kkt. és bt., 165. § (2) kft., 278. § rt. vonatkozásában. Ugyanez 2014. március 15-től új Ptk. 3:48. § (2). Hasonló rendelkezéseket tartalmazott az 1997. évi Gt. is (1997. évi CXLIV. törvény).

⁷⁷ SZJSZT-19/12/2.

⁷⁸ *Sólyi József*: A munkaköri kötelezettséggel kapcsolatos egyes kérdések a szerzői jogban. *Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle*, 1970, 5. sz., p. 281–284.

⁷⁹ Az oktatókra a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.) 90. § (4) az Szt. előírásait rendeli alkalmazni: Az oktató, illetve kutató foglalkoztatási jogviszonya keretében létrehozott szellemi alkotásra a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott szellemi alkotás munkáltató részére történő átadására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

het. A szerzői jogok rendezése minden olyan – például képző-, ipar-, film-, zeneművészeti – szak esetében felmerülhet, ahol a hallgató egyéni, eredeti jelleggel bíró, szerzői jogi védelemben részesülő alkotást hozhat létre a hallgatói jogviszony fennállása idején. E jogviszonyban a hallgató olyan speciális helyzetben van, amikor lényegében az oktató irányítása szerinti feladat elvégzésére köteles. A művek létrejöttében a hallgatók mellett mind az egyetemnek, mind az oktatóknak jelentős szerepük van. Az elkészült alkotások a hallgató, az oktatók és az intézmény közösen kivitelezett műveinek tekinthetők.⁸⁰

Problémát jelenthet, hogy a 2012. szeptember 1-jétől hatályos Nftv. csupán a hallgatói munkavégzés keretében szabályozza a szellemi alkotásokhoz fűződő vagyoni jogok helyzetét.⁸¹ A korábbi felsőoktatási törvény szabályozta a hallgatói jogviszony alatt létrehozott alkotások tulajdonjogát is.⁸² Az Ftv. szerint a vagyoni jogok akkor szállnak át az egyetemre, ha az alkotások elkészítéséhez szükséges anyagi és egyéb feltételeket a felsőoktatási intézmény biztosította.

A jogalkotói szándék azért sem világos, mert a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 12. § (2) bekezdésében szabályozott tanulói jogviszony keretében létrejött szellemi alkotások védelme tovább él az ugyancsak 2012. szeptember 1-jétől hatályos nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 46. § (9) bekezdésében.

A vagyoni jogok intézmény által történő megszerzése nem jelentette a dolgok korlátlan felhasználási jogát. Abban az esetben ugyanis, ha a felsőoktatási intézmény a vagyoni jogot átruházta, illetve a művet értékesítette, köteles volt ellenszolgáltatást fizetni a hallgató részére.⁸³ Ezzel ellentétben, ha a diák szabadidejében alkot, és így ér el sikereket, az így létrejövő művek felett az intézménynek semmilyen jogosultsága sincs.

Az Ftv.⁸⁴ korábbi rendelkezése szerint eltérő megállapodásnak számított az, ha a felsőfokú intézmény szabályzati szinten rendezte az egyetemen létrejövő szellemi alkotások jogi helyzetét. A szellemi tulajdon-kezelési szabályzatok a hallgatók mellett az oktatókra is vonatkoztak, akik a beiratkozás és/vagy a tanulmányi szerződés, illetve a munkaszerződés, a munkaköri leírás aláírásával azokat magukra nézve kötelezőnek ismerték el. A jelenleg hatályos rendelkezések szerint kizárólag e szabályzat aláírása esetén terjed ki annak hatálya a hallgatókra. E törvényi változás értelmében a hallgatót illeti az általa az egyetemi tanulmányai során létrehozott valamennyi szerzői mű (lényegében bármely szellemi alkotás) személyhez fűződő és vagyoni joga, amennyiben egy hallgatóra nem vonatkozik az egyetem szellemi tulajdon-kezelési szabályzata.

A felsőfokú intézmények közül például a Visart Művészeti Akadémia tanulmányi és vizsgaszabályzata alapján a hallgatók által iskolai feladatként elvégzett munkák tulajdonjoga

⁸⁰ 664/B/2009. AB Határozat 2.2. pontja.

⁸¹ Nftv. 44. §.

⁸² A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény (a továbbiakban: Ftv.) 48. § (2) bek.

⁸³ CompLex Jogtár Ftv. 48. §-hoz fűzött kommentár.

⁸⁴ Ftv. 48. § (1)–(2) bekezdése.

és e művek szerzői joga a hallgatót illeti;⁸⁵ a műveket az iskola kizárólag saját (belső dekorációs vagy marketing-) célokra használhatja fel. A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) vonatkozó részletes szabályzata szerint⁸⁶ szellemi alkotásnak minősül a hallgatói jogviszonyban álló személy által az oktatók közreműködésével, tanulmányi kötelezettségei teljesítésével összefüggésben, kizárólag az egyetemen folytatott képzési programok keretében létrehozott minden, szerzői jogi védelem alá tartozó művészeti alkotás. A MOME szabályzata a szerzőknek az előzőeknél szűkebb körű jogosultságot ad. A hallgató és az oktató rendelkezési joga a személyhez fűződő jogra korlátozódik, minden további műhöz kapcsolódó jog az egyetemet illeti meg.⁸⁷ A vonatkozó vagyoni jogokat az alkotás átadásával az egyetem szerzi meg. Amennyiben az egyetem a művet értékesíti, akkor a hallgatót, illetve az oktatót alkotói díj illeti meg, alapesetben az alkotók és az egyetem 30-70%-os arányban osztják az értékesítésből befolyó összegből. Ha az értékesítésre az alkotók közreműködésével került sor, akkor pedig 70-30%-os arányban.

A Szegedi Tudományegyetem (SZTE) szellemi tulajdon-kezelési szabályzata⁸⁸ részletesen meghatározza alkalmazásának tárgyi és személyi körét. Ennek megfelelően az egyetemen folyó kutatómunka eredményeként létrejövő szellemi alkotásokhoz fűződő valamennyi jog – jogszabály vagy szerződés ettől kifejezetten eltérő rendelkezése hiányában – az SZTE-t illeti meg.⁸⁹ Szerzői jogi vonatkozásban ez azt jelenti, hogy ha a szerzői mű elkészítése az alkotó munkaviszonyból folyó kötelessége (különösen az SZTE által benyújtott pályázat keretében létrehozott művek esetén), a vagyoni jogokat a mű átadásával az alkotó jogutódjaként a törvény erejénél fogva az SZTE szerzi meg. Fontos kiemelni, hogy a szabályzat nem minősíti szolgálati műnek a kutatási tevékenységgel összefüggésben készített tudományos publikációkat, szakirodalmi műveket.

A szabályzat eljárásrendje szerint a létrehozott szerzői műveket a megalkotástól számított nyolc napon belül kötelesek az SZTE-vel ismertetni, amely az ezt követő 90 napon belül nyilatkozhat arról, hogy maga kíván-e gondoskodni a hasznosításról, vagy az átadással megszerzett vagyoni jogokat a kutatóra visszahúzza, aminek következtében a szerző szabadon rendelkezhet a művel. A szabályzat az Sztj. 49. §-ának megfelelően részletesen szabályozza a mű kijavításának menetét is.⁹⁰

⁸⁵ VISART Művészeti Akadémia Tanulmányi és vizsgaszabályzata 2.7. pont: <http://www.visart.hu/szabalyzat.html>.

⁸⁶ A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem hallgatók és oktatók által előállított szellemi alkotásokra vonatkozó szabályzata – 2008: <http://hok.mome.hu>.

⁸⁷ MOME-szabályzat 5. A birtoklás és használat joga ezen belül a többszörözés, terjesztés, a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés, sugárzással vagy másként, a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz való továbbközvetítése, az átdolgozás és a kiállítás.

⁸⁸ <http://www.u-szeged.hu/szabalyzatok> – hatályos: 2013. június 24-től.

⁸⁹ Szabályzat 3. §.

⁹⁰ Szabályzat 29. §.

Mindezek alapján elmondható, hogy a hallgatói jogviszonyban létrehozott művekre sem az Sztj., sem a hatályos felsőoktatási törvény nem tartalmaz külön előírást. Az egyetemek a szellemi tulajdonra vonatkozó szabályzataik révén térnek el a szerzői jog általános szabályaitól, és mindegyikük más-más feltételeket támaszt az egyetemi évek alatt született művek felhasználhatóságára. Véleményünk szerint a közel negyedmilliós nappali tagozatos hallgatói létszám⁹¹ mint potenciális szerzők, valamint a felsőoktatásra fordított költségvetési források nagysága miatt is fontos lenne – legalább az Ftv.-hez hasonló diszpozitív módon – törvényi szinten szabályozni a hallgatói jogviszony során létrejött alkotásokra vonatkozó szerzői jogokat.

ÖSSZEGZÉS

A munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott műre vonatkozó szabályok mindössze egyetlen paragrafusba vannak sűrítve akár az előző, akár a hatályos Sztj.-ben. Mégis, Magyarországon közel 277 ezer munkavállaló dolgozik szerzői jogi ágazatokban, és alkotói tevékenységükkel vagy a szerzői joghoz különböző mértékben kapcsolódó munkájukkal éves szinten közel 600 milliárd forintos jövedelemre tesznek szert.⁹² Ezek az adatok csupán illusztrálni képesek azt a gazdasági potenciált, amely a munkaviszonyban létrejött alkotások felhasználásából (hasznosításából) nemzetgazdasági szinten kiaknázható.

A „kreatív vagy innovatív munka”, vagy az „élethosszig tartó tanulás” hívó szavai egyre inkább azt erősítik meg bennünk, hogy a szerzők akár egy egész életen át alkothatnak hallgatói vagy munkaviszonyban, illetve lehetnek tanárok vagy munkáltatók. Éppen ezért e jogviszonyok alanyai számára elengedhetetlen, hogy ismerjék a mű létrehozásának körülményeit, amelyek – adott esetben – önmagukban korlátozhatják az alkotó szerzői jogait, s jogosíthatják fel a munkáltatót az e jogokban rejlő érték kiaknázására.

⁹¹ A felsőoktatási intézmények nappali képzésén tanulók száma a 2012/2013-as tanévben 234 ezer fő. Statisztikai tükkör, VII. évf. 32. sz.: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1213.pdf>.

⁹² *Simon Dorottya*: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3. SZTNH, Budapest, 2012, p. 21–22.